

*Ільченко Олена Юріївна
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна.*

Email: Ilchenko.olena@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4869-274>

*Кобобел Алла Євгенівна
аспірантка,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна*

Email: allakobobel@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1247-9253>

Розвиток освітньо-правового забезпечення діяльності закладів позашкільної освіти

У статті розглянуто історичний процес формування освітньо-правового забезпечення діяльності закладів позашкільної освіти за часи незалежності України. На підставі сформульованих соціокультурного, когнітивного і освітньо-правового критеріїв розвитку освітньої діяльності закладів позашкільної освіти виділено 3 основних етапи цього періоду. Перший етап (1991-1999р.р.) охарактеризовано як перехідний від старої радянської до нової української системи закладів позашкільної освіти. Відзначено, що в цей період сформовано основи законодавства, залучено міжнародний досвід забезпечення розвитку позашкільної освіти, опрацьовувалися результати наукових досліджень зарубіжних учених, проводилися наукові дослідження вітчизняними ученими. Натомість другий етап (2000-2009р.р.) позначився активним розвитком нормативно-правового забезпечення системи позашкільної

освіти. Підкреслено, що важливе значення мало прийняття Закону України «Про позашкільну освіту», який регулює державну політику у сфері позашкільної освіти. Охарактеризовано динаміку кількісних показників і тенденції розвитку закладів позашкільної освіти, напрями наукових досліджень проблем позашкільної освіти українськими ученими. Виділено початок процесу формування законодавства щодо дітей з особливими потребами. Підкреслено, що на третьому етапі (2010-2019р.р.) відбулося сприйняття принципів інклюзивної освіти, створено правове забезпечення для отримання якісної освіти усіх дітей без виключення. Наголошено, що за період 1991-2019р.р. відбувся інтенсивний розвиток та модернізація нормативно-правового забезпечення системи позашкільної освіти, залучена модель інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у позашкільних навчальних закладах.

Ключові слова: заклади позашкільної освіти, нормативно-правове забезпечення, інклюзивне навчання, особа з особливими освітніми потребами.

Вступ.

З часів незалежності України, під впливом гуманістичних світових тенденцій, почали відбуватися кардинальні зміни у поглядах українського суспільства, що, в свою чергу, зумовило впровадження інклюзивного навчання у всі ланки національної освітньої системи. Важлива роль при цьому відводиться закладам позашкільної освіти, які здатні доповнити, поглибити, розширити межі дошкільних, загальних середніх, професійних, вищих рівнів освіти; забезпечити духовний, інтелектуальний, фізичний розвиток підростаючого покоління; сприяти саморозвитку і самореалізації особистості, задоволенню її творчих і освітніх потреб. Разом із тим, інституції позашкільної освіти здатні створити сприятливі соціальні умови для адаптації дітей із особливими освітніми потребами (діти з ООП) у вільний від навчання час.

Актуальні питання сучасних теоретико-методологічних засад становлення і розвитку позашкільної освіти та виховання представлено в роботах: В. Береки, О. Биковської, В. Вербицького, Н. Ничкало, Г. Пустовіта, Т. Сущенко, Т. Цвірової та ін. Окремі аспекти управління в системі позашкільної освіти розкрито в працях: І. Беха, Л. Ковбасенко, Є. Краснякова, В. Кременя, І. Мосякової, Р. Науменко, Н. Теплової та ін. Проблеми соціалізації учнів у закладах позашкільної освіти відображені в дослідженнях: О. Василенко, В. Герасименко, А. Золотарьової, О. Карпенко, Л. Ковбасенко, О. Литовченко, Т. Окушко та ін. Проблеми проведення вільного часу та виховний вплив дозвілля на процес формування підростаючого покоління розкрито у працях: В. Бойчелюка, В. Воловика, Л. Гордієнко, А. Капської, В. Піча, І. Петрової, Н. Цимбалюк та ін. Проблемам освіти дітей з особливими потребами присвятили праці: В. Бондарь, В. Засенко, А. Колупаєва, Л. Міщик, М. Синьов, О. Таранченко, М. Чайковський та ін.

Проведений аналіз наукових і методичних джерел засвідчує про наявність широкого спектру досліджень у галузі позашкільної освіти. Водночас із цим, наукові дослідження, які б висвітлювали проблему формування нормативно-правового забезпечення позашкільної освіти щодо інтеграції дітей з ООП до інституцій позашкільної освіти є мало вивченими, що зумовлює актуальність даної проблеми.

Мета і завдання дослідження – визначити критерій і етапи розвитку освітньо-правового забезпечення діяльності закладів позашкільної освіти щодо інтеграції дітей з ООП.

Методи дослідження. Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, історичний метод – для визначення критеріїв виділення етапів розвитку освітньої діяльності закладів позашкільної освіти.

Результати дослідження. Ретроспективний аналіз історико-педагогічних досліджень показав, що сфера позашкільної освіти почала

формуватися наприкінці XIX століття і до кінця XX століття трансформувалася в розвинений комплекс соціальних інститутів виховання (Міленін, 2013: 7). Успадкована молодого українською державою на початку 90-х рр. XX ст. радянська система позашкільної освіти була багатогранною, цілісною та достатньо розвинутою (Красняков, 2014: 120). Унікальна система позашкільної роботи з дітьми включала чітко визначену мету, зміст, принципи, завдання, форми, методи виховної роботи та організацію дозвіллевої діяльності підростаючого покоління (Міленін, 2013: 16).

На подальший розвиток сфери позашкільної освіти суттєвий вплив мали соціальні, політичні, економічні фактори, які сприяли зниженню ролі цієї ланки освіти та зменшенню кількості позашкільних навчальних закладів (Красняков, 2014: 121). Тому, нагальною потребою української державної освітньої політики щодо розв'язання завдань збереження, розвитку і ефективного функціонування позашкільної освіти стало формування нормативно-правового забезпечення. Пошук механізмів координації сфери позашкільної освіти сприяв розробці і прийняттю відповідних законів і підзаконних актів, які регулюють життєдіяльність позашкільної освітньої галузі.

Огляд опублікованих результатів досліджень щодо розвитку системи позашкільної освіти від пострадянської до сучасної, дозволив проаналізувати процес формування нормативно-правового забезпечення, теоретичних, методичних та практичних основ, на яких сьогодні базується робота системи позашкільної освіти в Україні. Тому, доцільно виділити та розглянути певні етапи у розвитку позашкільної освіти. З цією метою, нами сформульовані і використані наступні критерії: 1) соціокультурний критерій, що характеризує інтенсивність інкультурації суспільних практик країн західної цивілізації в сфері інклюзивної освіти; 2) когнітивний критерій, що характеризує імплементацію результатів наукової рефлексії закордонного педагогічного досвіду в практику кадрового забезпечення освітньої діяльності закладів позашкільної освіти

вітчизняними педагогічними університетами; 3) освітньо-правовий критерій, що відображає якісні результати імплементації норм міжнародного законодавства в сфері інклюзивної освіти в практику чинного законотворення та державної політики і державного регулювання позашкільної освіти в Україні. Уважаємо, що такими є наступні три етапи: I етап (1991-1999р.р.) – соціокультурний; II етап (2000-2009р.р.) – когнітивний; III етап (2010-2019р.р.) – освітньо-правовий.

На першому етапі були сформульовані основні поняття і правові засади системи позашкільної освіти. Першим документом, який закріпив правовий статус позашкільної освіти, став Закон УРСР «Про освіту» (1991). Законом визначено єдину структуру системи освіти Українській РСР, що включає «позашкільне навчання і виховання» (Про освіту, 1991, ст. 25), введено поняття «позашкільного навчання і виховання, як невід'ємної складової системи освіти України, спрямованої на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволенню їх інтересів та духовних запитів» (Про освіту, 1991, ст. 42).

Соціально орієнтована держава піклується про створення сприятливих умов для формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до повноцінної життєдіяльності в усіх сферах виробництва, науки, освіти і культури. Вирішенню цих та інших важливих завдань сприяла Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993), яка визначила стратегічні завдання та напрями реформування позашкільного навчання і виховання, а саме: створення відповідних умов в інституціях позашкільної освіти для здобуття додаткової освіти дітьми і молоддю; організації їх змістовного дозвілля; використання кращого вітчизняного та закордонного досвіду в роботі позашкільних закладів; упровадження нових якісних форм, методів і засобів навчання і виховання підростаючого покоління; створення системи пошуку, розвитку, підтримки юних талантів і обдаровань; задоволення потреб дітей і молоді у професійному самовизначенні відповідно до їх інтересів і здібностей (Державна національна програма «Освіта», 1993).

Значний внесок у розбудову позашкільної освіти внесла Національна програма «Діти України» (1996), яка передбачила: впровадження регіональних програм збереження та розвитку закладів позашкільної освіти; створення при позашкільних навчально-виховних закладах консультативних кабінетів для соціально-психологічної роботи з дітьми та їхніми батьками; здійснення відповідних заходів щодо профілактики дитячої бездоглядності й правопорушень; забезпечення організації повноцінного дозвілля дітей і молоді (Національна програма «Діти України», 1996).

На тлі проведених державних освітніх реформ системи позашкільної освіти з'явилась проблема невідповідності практичної діяльності позашкільних закладів та науково-теоретичного обґрунтування й забезпечення їх розвитку. Відповідно до цієї проблематики українським ученим Г. Пустовітом було проведено аналіз розвитку позашкільної освіти та виховання в Україні та педагогічних досліджень за перший період існування незалежної країни. Науковець дійшов висновку, що педагогічні дослідження проводились у відриві від нагальних освітньо-виховних потреб практики позашкільної роботи. При цьому, як зазначає дослідник, деякі аспекти діяльності окремих типів позашкільних закладів або профілів творчих об'єднань школярів вивчалися фрагментарно. До того ж, Г. Пустовіт наголошує, що тенденція випередження практичної діяльності позашкільних закладів рівня науково-теоретичних узагальнень зберігалася й на початку 2000 років (Пустовіт, 2000: 11).

Однією з перших спроб наукового осмислення розвитку позашкільної освіти та виховання стала Концепція позашкільної освіти та виховання (1996), яка відкрила простір для становлення нової галузі педагогічної науки – позашкільної педагогіки. У зв'язку з цим, були визначені основні шляхи реалізації Концепції щодо науково-методичного, нормативно-правового, кадрового та організаційного забезпечення системи позашкільної освіти та виховання. У Концепції розкрито сутність позашкільної освіти та виховання, як складової частини системи освіти

України, що має безперервний процес, який «не має фіксованих термінів завершення і послідовно переходить із однієї стадії у другу» (Концепція, 1996). Головною особливістю позашкільного навчально-виховного процесу є використання таких інноваційних педагогічних методик та технологій, які б сприяли творчому, інтелектуальному, духовному та фізичному розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час. На відміну від базової і професійної освіти, робота позашкільних навчально-виховних закладів полягає в її спроможності оперативно реагувати на запити суспільства (Концепція, 1996). Тому, думка Т. Сущенко про те, що «позашкільний педагогічний процес у загальній системі освіти виконує не додаткову, а випереджаючу і прогностичну функцію» (Сущенко, 1996: 45) характеризує, перш за все, динамічність, варіативність та нестандартність цієї ланки освіти (Концепція, 1996).

Доречним буде відзначити, що в досліджуваний період збільшується інтерес науковців до педагогічних умов діяльності позашкільних навчальних закладів, які б допомагали підростаючому поколінню зорієнтуватися у складній соціокультурній ситуації, самовизначитися та самореалізуватися в майбутній професійній діяльності. Ці та інші проблеми, пов'язані з навчально-виховним процесом в системі позашкільної освіти, розкриті в дисертаційних дослідженнях: В. Гайдаржі «Педагогічні умови удосконалення діяльності клубних установ з професійної орієнтації старшокласників сільських шкіл» (1995); Л. Диненкової «Педагогічні умови духовно-естетичного виховання старшокласників у позашкільній роботі засобами літератури» (1997); О. Карпенко «Соціальне становлення особистості підлітка в тимчасових об'єднаннях за інтересами» (1999); Н. Путіловської «Педагогічні умови удосконалення організації вільного часу сільських молодших школярів» (1994); Н. Самойленко «Шляхи моделювання інноваційних закладів культури клубного типу як педагогічної системи» (1997) та інші.

Прагнення новоутвореної української держави увійти до світової та європейської спільноти сприяло її розбудові як правової держави, орієнтованої на загальнолюдські цінності та забезпечення пріоритетності прав людини. Тому, Україна підтримує більшість міжнародно-правових документів і застосовує їх у правовому полі держави. Одним із перших міжнародних документів, регулюючих права дитини стала Женевська декларація (1923), яка спрямована на створення умов, котрі б забезпечували нормальний фізичний і психічний розвиток дитини, право дитини на допомогу, належне виховання, захист тощо (Веселуха, 1999: 93). Не менш важливим документом щодо захисту дітей є Загальна декларація прав людини (1948). У Декларації зафіксовано право будь якої людини на життя, свободу, недоторканість, освіту, відпочинок та дозвілля (Загальна декларація, 1948, ст. 2, 3, 24, 26). Попередні два документа безпосередньо пов'язані з Декларацією прав дитини (1959), яка торкається її різних важливих життєвих потреб. У зв'язку з тим, що дитина внаслідок своєї фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, людство зобов'язане надати дитині все найкраще, що воно має. Тому, для повного і гармонійного розвитку особистості, Декларацією передбачено забезпечення дитини обов'язковою і безкоштовною початковою освітою, правом на повний відпочинок та ігрову діяльність (Декларація, 1959, п. 2, 4, 6, 7). Відповідно до Конвенції Генеральної Асамблеї ООН про права дитини (1989) держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь у розважальних заходах та іграх, заохочують право дитини на участь у культурному і творчому житті, надають їй відповідних можливостей для зайнять мистецтвом, а для реалізації потреб особистості забезпечують розвиток мережі дитячих установ (Конвенція про права, 1989, ст. 18, 31). Саламанська декларація (1994) стала першим міжнародним документом, який вказує на необхідність проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти для всіх дітей без виключення. Декларація наголошує на тому, що «інтеграція дітей і

молоді з (ООП) відбувається найкращим чином у рамках інклюзивних шкіл, які приймають усіх дітей в рамках будь-якої громади. Саме в таких умовах особи з ООП можуть досягти найвищих результатів в освіті та соціальній інтеграції» (Саламанська, 1994).

На цьому етапі розвитку незалежної української держави, спираючись на зазначені міжнародні документи, було прийнято Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993), що гарантує молодим громадянам рівне з іншими громадянами право на освіту, культурний розвиток, відпочинок і дозвілля (Про сприяння, 1993, ст. 11). Конституція України (1996) забезпечує право кожної людини на вільний розвиток особистості, гарантує право громадян на свободу художньої, наукової і технічної творчості та сприяє розвитку позашкільної освіти (Конституція, 1996, ст. 23, 53, 54). Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997) зобов'язав органи місцевого самоврядування впроваджувати відповідні заходи щодо діяльності дошкільних, позашкільних навчально-виховних закладів, дитячих, молодіжних та науково-просвітницьких організацій (Про місцеве, 1997, ст. 32). Закон України «Про загальну середню освіту» (1999) визначив, що позашкільні навчально-виховні заклади є частиною загальноосвітніх навчальних закладів, спрямованих на виховання дітей та задоволення їх потреб у додатковій освіті за інтересами (науковими, технічними, художньо-естетичними, спортивними) (Про загальну, 1999, ст. 9).

Першими спробами захистити права інвалідів на отримання освіти став Закон Української РСР «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР» (1991), який передбачає право на безоплатне навчання обдарованих дітей-інвалідів музиці, образотворчому, художньо-прикладному мистецтву у загальних навчальних закладах або спеціальних позашкільних навчальних закладах (Про основи, 1991, ст. 21). Слід зазначити, що питання впровадження інклюзивного навчання

для дітей з ООП в системі позашкільної освіти на законодавчому рівні в цей період не розглядалося.

Таким чином, проведений нами аналіз нормативно-законодавчого забезпечення 1991 – 1999 років показав, що економічні, політичні, соціокультурні зміни, які відбувалися в даний період, мали істотний вплив на подальший розвиток всієї системи позашкільної освіти України. Так, В. Берека в дисертаційному дослідженні зазначає, що перше десятиріччя становлення та розвитку в Україні варіативної освіти надає позашкільним закладам особливої актуальності. Вони стають осередками мотиваційного розвитку особистості, її самореалізації та професійного самовизначення (Берека, 2001: 14). Українська вчена О. Биковська зробила висновки про те, що результатами трансформацій 90-х років ХХ ст. стали: формування багаторівневої системи позашкільної освіти, класифікації гуртків, груп та інших творчих об'єднань позашкільного навчального закладу за трьома рівнями (початковий, основний, вищий); розширення мережі позашкільних навчальних закладів, створення закладів нового типу, їх профілізація; розгортання нових напрямів позашкільної освіти; модернізація навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах; деідеологізація позашкільної освіти; диверсифікація джерел фінансування позашкільної освіти за рахунок додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством (Биковська, 2008: 17).

На нашу думку, перше десятиріччя стало перехідним етапом системи позашкільної освіти від старої радянської до нової української. Відбулося становлення певної законодавчої основи для її розвитку, проводились перші наукові дослідження вітчизняними вченими, вивчався закордонний досвід роботи та результати наукових досліджень зарубіжних вчених.

Другий етап позначився більш позитивними зрушеннями та активним розвитком нормативно-правового забезпечення і наукових досліджень вітчизняних вчених у сфері позашкільної освіти України.

Важливим кроком на даному етапі було прийняття Закону України «Про позашкільну освіту» (2000), який регулює державну політику сфери позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, організаційні, освітні та виховні засади. Вперше Законом було визначено основну термінологію сфери позашкільної освіти, як «сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах» (Про позашкільну, 2000, ст. 1).

З початку 2000-х років активізувався розвиток наукових досліджень вчених в напрямку розробки теоретико-методичних засад, оцінки стану і перспектив розвитку позашкільної освіти України. В процесі аналізу наукових праць нами виділені ті з них, які містять ґрунтовні визначення терміну «позашкільна освіта» відомими українськими ученими, наукові роботи яких мають велике значення для розвитку позашкільної освіти України. Так, Г. Пустовіт трактує позашкільну освіту, як «науково обґрунтовану в логічній єдності, наступності та послідовності систему додаткових знань, умінь та навичок, що здобувають діти й молодь у позашкільних навчальних закладах різних типів, інших закладах освіти, як центрах позашкільної роботи в позаурочний і позанавчальний час» (Пустовіт, 2000: 14); В. Вербицький під позашкільною освітою розуміє «освітньо-виховну діяльність різних за формою закладів для дітей та учнівської молоді» (Вербицький, 2004: 17); І. Мосякова бачить позашкільну освіту, як «пошукову освіту, яка апробує інші не традиційні шляхи виходу із різноманітних життєвих обставин, що надають особистості можливість вибору власної долі» (Мосякова, 2007: 39); О. Биковська розглядає позашкільну освіту, як «складову системи безперервної освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку і соціалізації особистості у вільний час у позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях» (Биковська, 2008: 16).

Великого значення для розвитку сфери позашкільної освіти мають дисертаційні дослідження: А. Колупаєвої «Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади» (2007); О. Литовченко «Організаційно-педагогічні умови соціальної адаптації учнів 5-9 класів у позашкільних навчальних закладах» (2004); Т. Окунько «Соціально-педагогічні умови корекції девіантної поведінки підлітків у позашкільних навчальних закладах» (2009); О. Рассказової «Організація творчої діяльності учнів у позашкільному закладі» (2003); В. Редіної «Організація пошукової діяльності учнів у позашкільних закладах освіти» (2000) та інші.

Науково-теоретичне обґрунтування розвитку системи позашкільної освіти та створення механізмів освітньо-правового регулювання підвищують значущість позашкільних навчальних закладів щодо всебічного розвитку особистості у вільний від навчання час. Підтвердженням цього факту став прийняття Закону України «Про позашкільну освіту» (2000), яким визначено «позашкільну освіту як складову системи безперервної освіти, спрямованої на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні» (Про позашкільну, 2000, ст. 4).

Саме в цей період міжнародна спільнота розробила низку документів щодо безперервного навчання. Відповідно до висновків Лісабонського саміту «успішний перехід до економіки та суспільства, заснований на знаннях, повинен супроводжуватися процесом безперервної освіти». У Меморандумі безперервної освіти Європейського Союзу (2000) визначено три види освітньої діяльності: формальна освіта, неформальна освіта та інформальне навчання. При цьому, неформальне навчання здійснюється в освітніх закладах або громадських організаціях, клубах, гуртках тощо. Континуум безперервної освіти робить

неформальну освіту рівноправним учасником процесу навчання (Меморандум, 2000: 24- 25).

Важливим є той факт, що Україна визнає міжнародні стандарти та заохочує право особистості до здобуття будь яких видів, форм та рівнів освіти (Про освіту, 2017 ст. 3), зокрема й неформальної. Тому, рішенням колегії Міністерства освіти України вперше було ухвалено Концепцію позашкільної освіти та виховання, де розкрито її сутність, як складової частини системи освіти України, що має безперервний процес, який «не має фіксованих термінів завершення і послідовно переходить із однієї стадії у другу» (Концепція, 1996). Законом України «Про освіту» (2020) визнано неформальну освіту як освіту, «яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» (Про освіту, 2017, ст. 8). Положенням про позашкільний навчальний заклад (2001) передбачено, що гуртки, групи та інші творчі об'єднання позашкільного навчального закладу класифікуються за трьома рівнями: початковим, основним і вищим (Положення, 2001, п. 19).

Сучасний науковець Г. Пустовіт до вище зазначених рівнів класифікацій позашкільних навчальних закладів додає четвертий рівень – додаткової освіти, до якого відносить гімназії, ліцеї, колежі, коледжі, що створюються на базі позашкільних закладів (Пустовіт, 2003: 17). Вчений стверджує, що принцип безперервності, наступності й інтеграції забезпечує єдність усіх ланок освіти, які здійснюють позашкільну освіту, виховання, поглиблення і конкретизацію освітньо-виховного процесу за умови раніше засвоєних знань, умінь і навичок (Пустовіт, 2009: 12). Інший український науковець О. Мелентьєв зазначає, що «затвердивши себе як повноцінна ланка в ланцюзі безперервного виховного процесу, позашкільні навчальні заклади надають дітям широкі і нетрадиційні можливості для поліпшення психологічного здоров'я, знімаючи щоденні напруги заформалізованого шкільного життя» (Мелентьєв, 2013: 8). Як

зауважує дослідниця Н. Гринькова, в позашкільних навчальних закладах реалізується, так звана, неформальна додаткова освіта. Завдяки безперервному та цілеспрямованому освітньо-виховному процесу позашкільні навчальні заклади здійснюють духовне становлення особистості, виховують працьовитість, дисциплінованість, старанність (Гринькова, 2018: 29). За твердженням В. Вербицького, позашкільна діяльність розглядається як складова неформальної освіти, що з часом може перевести її в суто комерційний сектор і створює загрозу існування цієї ланки освіти взагалі. В реаліях сьогодення це дійсно так й відбувається, тому погоджуємось з дослідником про необхідність державної підтримки розвитку безоплатних закладів позашкільної освіти (Вербицький, 2018: 7).

Варто зазначити, що система позашкільної освіти включає державні, комунальні або приватні позашкільні навчальні заклади, які функціонують у формі центрів, палаців, будинків, клубів, станцій, студій, шкіл мистецтв, спортивних шкіл, фізкультурно-оздоровчих клубів інвалідів, дитячих стадіонів, дитячих бібліотек, оздоровчих закладів та інших. Вони можуть мати комплексні або профільні напрями (Про позашкільну, 2000 ст. 12, 15), завдяки чому молодь підвищує свої компетентності в різних галузях знань. Саме тому, дослідницею О. Биковською було диференційовано характеристики структури і змісту позашкільної освіти за напрямками і профілями навчання. Вона виокремила їх за: художньо-естетичним (хореографічний, музичний, театральний, художній); науково-технічним (початково-технічний, спортивно-технічний, предметно-технічний, інформаційно-технічний, художньо-технічний, виробничо-технічний); еколого-натуралістичним (екологічний, біологічний, сільськогосподарський, лісгосподарський, медичний, хімічний); туристсько-краєзнавчим (краєзнавчий, туристський та спортивний) та гуманітарним (суспільний, філологічний та соціальний) напрямками і профілями навчання. Ми приєднуємось до поглядів ученої і вважаємо, що такий диференційований підхід до виділення напрямів і

профілів навчання значно розширює бачення структури «компетентнісного підходу щодо навчальної, пізнавальної, практичної, творчої і соціальної компетентностей особистості» (Биковська, 2008: 12).

Прийнята в травні 2001 року постанова Кабінет Міністрів України «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад» упорядкувала структуру та діяльність позашкільних навчальних закладів. У Положенні представлено достатньо широкий перелік типів позашкільних навчальних закладів, в яких проводять навчально-виховну, інформаційно-методичну, організаційно-масову, навчально-тренувальну та спортивну роботу з дітьми та молоддю у позаурочний та позанавчальний час. Навчально-виховний процес здійснюється відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей та стану здоров'я (Про затвердження, 2001).

Проведений нами аналіз розвитку нормативно-правового забезпечення позашкільної освіти показує, що ця мережа, маючи статус необов'язковості та добровільності вибору типів позашкільних навчальних закладів, форм позашкільного навчання і видів її діяльності (Про позашкільну 2000 ст. 6, 9), гідно представляє себе в системі освіти та стає осередком мотиваційного розвитку особистості, її самореалізації та професійного самовизначення. Безумовно, це відбувається завдяки практичному досвіду роботи педагогічного персоналу, методико-теоретичним розробкам дослідників, освітньо-правовій підтримці з боку держави. Слід зазначити, що при всій своїй унікальності позашкільна освіта залишається однією з вразливих ланок освіти, адже негативні економічні умови призводять, перш за все, до скорочення чисельності закладів позашкільної освіти. У зв'язку з чим, вкрай важливим є збереження та подальший розвиток системи позашкільної освіти в Україні. Цьому сприяє прийняття Закону України «Про охорону дитинства» (2001), який зобов'язує місцеві органи виконавчої влади та

органи місцевого самоврядування забезпечувати розвиток мережі позашкільних навчальних закладів, сприяти зміцненню їх матеріально-технічної бази, спрямовувати їх діяльність на організацію дозвілля, відпочинку і оздоровлення дітей (Про охорону, 2001, ст. 5). Іншими документами, які вирішують питання щодо вдосконалення нормативно-правової бази; припинення скорочення позашкільних навчальних закладів; збільшення обсягу фінансування сфери позашкільної освіти; покращення матеріально-технічного стану; створення умов для доступності дітей та молоді до якісної позашкільної освіти; забезпечення науково-методичними матеріалами мережі позашкільних навчальних закладів стали: постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 роки» (2002); указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (2005); постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року» (2010).

На цьому етапі в Україні починається процес формування законодавства щодо дітей з особливостями психічного і фізичного розвитку. Так, указом Президента України «Про національну доктрину розвитку освіти» (2002) затверджено розгортання регіональної мережі спеціальних навчальних закладів усіх рівнів освіти для дітей з особливостями психічного і фізичного розвитку, створення відповідних умов для здобуття ними безоплатної освіти в державних і комунальних навчальних закладах та забезпечення їх інтеграції у загальний освітній простір (Про національну, 2002, ст. 16). З метою виявлення, розвитку та підтримки обдарованої молоді, створення сприятливих умов для гармонійного розвитку особистості, набуття нею навичок і знань для задоволення потреб у професійному самовизначенні, організації її оздоровлення, дозвілля і відпочинку було затверджено низку документів, а саме: постанову Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення

системи організації роботи з виховання дітей та молоді в позашкільних навчальних закладах» (2003); наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про малу академію наук учнівської молоді» (2006); розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки» (2006); постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки» (2006).

Не менш важливим є наказ Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах» (2004), яким передбачено: 1) залучення дітей з обмеженими можливостями до індивідуальної і групової роботи в позашкільних навчальних закладах з метою їх соціальної адаптації в суспільстві та сприяння їх до активної творчої діяльності; 2) проведення індивідуальної і групової роботи з обдарованими і талановитими дітьми для здобуття ними практичних навичок, оволодіння знаннями в сфері науки, культури, мистецтва, фізичної культури та спорту, задоволення їх потреб у професійному самовизначенні і творчій самореалізації (Про затвердження, 2004).

Відтак, на другому етапі, завдяки спрямованій освітній політиці держави, відбулось прискорення розвитку системи позашкільної освіти та збільшилася чисельність закладів цієї ланки освіти.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що наприкінці ХХ століття міжнародна освітянська спільнота визнала інклюзивну освіту найкращим інноваційним винаходом в освіті демократичних країн. У контексті нової парадигми Україна підтримала принципи розвитку інклюзивної освіти в державі, що сприяло реалізації моделі інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з ООП у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах; удосконаленню законодавчої та нормативно-правової бази; забезпеченню наукового супроводу; створенню навчальних програм, навчально-методичного забезпечення тощо. Тому, на третьому етапі з

метою реалізації державної політики щодо впровадження інклюзивного навчання та забезпечення рівного доступу до освіти всіх її учасників, зокрема й дітей з ООП з урахуванням їх інтересів, нахилів, здібностей, побажань, можливостей, віку, індивідуальних особливостей та стану здоров'я державою прийнято низку нормативних документів, а саме: наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 – 2012 роки» (2009); розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» (2009); наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010); Закону України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» (2009); указу Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010); постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2011); указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013).

За роки незалежної Української держави здійснено пошук концептуальних засад реформування системи освіти. У рамках проведення реформ ухвалено розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (2016). Спираючись на ідеї демократії, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя в Концепції закладено проведення докорінної реформи загальної середньої освіти, зокрема її змісту, структури, системи управління, державного фінансування, нормативно-правового забезпечення, створення умов для

інклюзивного навчання дітей з ООП, впровадження індивідуальної програми розвитку таких дітей з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей (Про схвалення Концепції, 2016). Продовженням освітньої реформи стало удосконалення Закону України «Про освіту» (2017), в якому дано чітке визначення поняттям *«інклюзивне навчання як системі освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників»* та *«особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту»* (Про освіту 2017, ст. 1).

В цей період продовжилися наукові дослідження інклюзивної освіти вітчизняними ученими, які надали свої визначення щодо термінології інклюзивного навчання. Так, А. Колупаєва стверджує, що «інклюзивне навчання це гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання, яке відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом» (Колупаєва, 2009: 23). В той самий час Л. Міщик розглядає «інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу» (Міщик, 2012:139).

Відколи, закон України «Про освіту» (2017) вступив у силу у дітей з ООП з'явилась право на здобуття освіти в усіх навчальних закладах країни. Зокрема, відповідно до чинного законодавства держава повинна сприяти створенню можливих умов для здобуття освіти особами з ООП з урахуванням їх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів; розвитку інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з ООП; надавати освіту особам з ООП нарівні з іншими особами

шляхом створення належного фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення; забезпечити навчання та виховання осіб з ООП у закладах дошкільної, позашкільної та середньої освіти з урахуванням потреб дитини, визначених в індивідуальній програмі розвитку (Про освіту, 2017, ст. 3, 6, 19). Всі ці положення закладені в діючому Законі України «Про освіту» (2020) і стосуються всіх інституцій освіти України, зокрема й закладів позашкільної освіти.

Подальшому розвитку сфери позашкільної освіти, впровадженню інклюзивного навчання дітей з ООП сприяло прийняття Закону України «Про позашкільну освіту» (2018), в якому йдеться про зобов'язання держави щодо створення умов для здобуття освіти особами з ООП, а також забезпечення виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері позашкільної освіти (Про позашкільну, 2018, ст. 6). В свою чергу Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з ООП до освітніх послуг» (2018), створені правові умови для залучення дітей з ООП до «позакласної та позашкільної роботи з урахуванням їхнього віку, здібностей, інтересів, потреб, можливостей, індивідуальних особливостей освітньої діяльності та стану здоров'я» (2018) (Про внесення змін, 2018, ст. 17). Постановою Кабінету Міністрів України «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» визначені вимоги до організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти з метою забезпечення рівних прав та можливостей осіб з особливими освітніми потребами на якісну позашкільну освіту, розвитку їх здібностей та обдарувань з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів, соціалізації та інтеграції в суспільство (2019) (Про організацію, 2019, ст. 1).

На цьому етапі у дисертаційних дослідженнях порушено проблеми державного регулювання системи позашкільної освіти, формування ключових компетентностей особистості, організації змістовного дозвілля підростаючого покоління, соціального виховання дітей в умовах

інклюзивного освітнього середовища. Так, зокрема до них відносяться наступні роботи: В. Балахтар «Педагогічні засади організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні (1960-1991 рр.)» (2010); Т. Корнієнко «Організація дозвілля школярів у вітчизняній педагогічній думці (друга половина XIX - початок XX століття)» (2011); Р. Науменко «Державне регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні» (2013); О. Семенова «Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі» (2017); М. Чайковського «Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору» (2016) та інші.

Таким чином, як показало наше дослідження, на третьому етапі відбулися кардинальні зміни в системі освіти України, а саме: інтеграція дітей з ООП в загальноосвітній простір в цілому та позашкільний – зокрема; створення нормативно-законодавчого підґрунтя для отримання якісної освіти всіх дітей без виключення; проведення наукових досліджень у галузі загальноосвітньої та позашкільної освіти, що сприяло розробленню інноваційних методик та технологій щодо навчально-виховного процесу дітей з ООП тощо.

Висновки. Таким чином, нами досліджені розвиток освітньо-правового забезпечення діяльності закладів позашкільної освіти за період незалежності України, з 1991 по 2019 роки. З цією метою, нами сформульовані і використані наступні критерії: 1) соціокультурний критерій, що характеризує інтенсивність інкультурації суспільних практик країн західної цивілізації в сфері інклюзивної освіти; 2) когнітивний критерій, що характеризує імплементацію результатів наукової рефлексії закордонного педагогічного досвіду в практику кадрового забезпечення освітньої діяльності закладів позашкільної освіти вітчизняними педагогічними університетами; 3) освітньо-правовий критерій, що відображає якісні результати імплементації норм міжнародного законодавства в сфері інклюзивної освіти в практику чинного

законотворення та державної політики і державного регулювання позашкільної освіти в Україні. У процесі аналізу виділено 3 етапи розвитку, а саме: 1991-1999 роки, 2000-2009 роки, 2010-2019 роки. Кожен з етапів характеризувався розгортанням педагогічних наукових досліджень і прийняттям законодавчих актів з питань розвитку позашкільної освіти. Важливим досягненням стало прийняття моделі інклюзивного навчання дітей з ООП у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берека В. Є. Соціально-педагогічні основи розвитку позашкільної освіти в Україні (1957–2000 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2001. 25 с.
2. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 34 с.
3. Вербицький В. В. Позашкільна освіта: історична спадщина та перспективи (100-річний досвід позашкілля). *Позашкілля України: сьогодення і перспективи* : зб. ст. Київ, 2018. С. 4–7.
4. Вербицький В. В. Розвиток позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні (1925–2000 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2004. 48 с.
5. Веселуха В. Соціальний і правовий статус неповнолітніх і його вплив на віктимну поведінку. *Право України*. 1999. № 7. С. 93–97.
6. Гринькова Н. М. Виховний потенціал позашкільних навчальних закладів. *Сучасні виклики науки XXI століття* : зб. наук. матеріалів XVII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Вінниця, 23 лют. 2018 р.). Вінниця, 2018. Ч. 2. С. 97.
7. Декларація прав дитини : прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_384
8. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
9. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
10. Конституція України : від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

11. Концепція позашкільної освіти та виховання : затв. рішенням колегії Міністерства освіти України від 25 грудня 1996 р. № 16/3-8. URL: <http://lib.znaimo.com.ua/docs/216/index-6909.html>.

12. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272.

13. Красняков Є. В. Державна політика в сфері позашкільної освіти: сучасний стан та перспективи її удосконалення. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки*. 2014. Вип. 118. С. 118–125.

14. Мелентьев О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань : АЛМІ, 2013. 182 с.

15. Меморандум непрерывного образования Европейского Союза (A Memorandum on Lifelong Learning). URL: www.znanie.org/docs/memorandum.html

16. Міленін В. М. Інноваційна модель виховного простору сучасного позашкільного навчального закладу. Київ, 2013. 160 с.

17. Міщик Л. І. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*. 2012. № 5. С. 139–142.

18. Мосякова І. Позашкільна освіта-особливо цінний тип освіти. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2007. № 5. С. 38–43.

19. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 06.09.2018 р. № 2541-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19>

20. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896-93-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>.

21. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

22. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 р. № 433-2001-п.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-п>.

23. Про затвердження Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах : наказ Кабінету Міністрів України від 11.01.2009 р. № з1036-04.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1036-04>.

24. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

25. Про національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

26. Про Національну програму «Діти України» : Указ Президента України від 18.01.1996 р. № 63/96.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/96>.

27. Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 779.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019>

28. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

29. Про освіту : Закон України від 09.08.2019 р. № 2145-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

30. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

31. Про охорону дитинства : Закон України від 09.08.2019 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

32. Про позашкільну освіту : Закон України від 18.03.2018, р. № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>

33. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993. № 2998-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

34. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>

35. Пустовіт Г. П. Деякі аспекти методології позашкільної. *Шлях освіти*. 2000. № 2. С. 11–15.

36. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта: сутність, мета, перспективи. *Рідна школа*. 2003. № 2. С. 14–18.

37. Пустовіт Г. П. Теоретичні засади позашкільної освіти і виховання: ідеї та пошуки. *Рідна школа*. 2009. № 2–3. С. 9–14.

38. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94.

39. Сущенко Т. І. Фактори позашкільного виховання. *Початкова школа*. 1996. № 2. С. 43–45.

References

1. Bereka, V. Ye. (2001). *Sotsialno-pedahohichni osnovy rozvytku pozashkilnoi svity v Ukraini (1957–2000 rr.)* [Socio-pedagogical bases of development of out-of-school education in Ukraine (1957–2000)]. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].

2. Bykovska, O. V. (2008). *Teoretyko-metodychni osnovy pozashkilnoi osvity v Ukraini* [Theoretical and methodological bases of out-of-school education in Ukraine]. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].

3. Verbytskyi, V. V. (2018). Pozashkilna osvita: istorychna spadshchyna ta perspektyvy (100-richnyi dosvid pozashkillia) [Extracurricular education: historical heritage and prospects (100 years of extracurricular experience)]. In *Pozashkillia Ukrainy: sohodennia i perspektyvy* [Out-of-school of Ukraine: present and prospects]: zb. st. (pp. 4-7). Kyiv [in Ukrainian].

4. Verbytskyi, V. V. (2004). *Rozvytok pozashkilnoi ekoloho-naturalistychnoi osvity v Ukraini (1925–2000 rr.)* [Development of extracurricular ecological and naturalistic education in Ukraine (1925–2000)]. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
5. Veselukha, V. (1999). Sotsialnyi i pravovyi status nepovnoletnikh i yoho vylyv na viktyvnu povedinku [Social and legal status of minors and its impact on victim behavior]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine], 7, 93-97 [in Ukrainian].
6. Hrynkova, N. M. (2018). Vychovnyi potentsial pozashkilnykh navchalnykh zakladiv [Educational potential of out-of-school educational institutions]. In *Suchasni vyklyky nauky XXI stolittia* [Modern challenges of science of the XXI century]: zb. nauk. materialiv XVII Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. (Pt. 2, p. 97). Vinnytsia [in Ukrainian].
7. *Deklaratsiia prav dytyny* [Declaration of the Rights of the Child]: pryiniata rezoliutsiieiu 1386 (XIV) Heneralnoi Asamblei OON vid 20.11.1959 r. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_384 [in Ukrainian].
8. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny* [Universal Declaration of Human Rights]: pryiniata i proholoshena v rezoliutsii 217 A (III) Heneralnoi Asamblei vid 10.12.1948 r. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian]
9. *Konventsiiia pro prava dytyny* [Convention on the Rights of the Child] vid 20.11.1989 r. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [in Ukrainian].
10. *Konstytutsiia Ukrainy* [The Constitution of Ukraine]: vid 28.06.1996 r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
11. *Kontseptsiiia pozashkilnoi osvity ta vykhovannia* [The concept of extracurricular education and upbringing]: zatv. rishenniam kolehii Ministerstva osvity Ukrainy vid 25 hrudnia 1996 r. № 16/3-8. Retrieved from <http://lib.znaimo.com.ua/docs/216/index-6909.html> [in Ukrainian].
12. Kolupaieva, A. A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektyvy* [Inclusive education: realities and prospects]: monohrafiia. Kyiv: Sammit-Knyha [in Ukrainian].
13. Krasniakov, Ye. V. (2014). Derzhavna polityka v sferi pozashkilnoi osvity: suchasnyi stan ta perspektyvy yii udoskonalennia [State policy in the field of extracurricular education: current status and prospects for its improvement]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Seriia: Pedahohichni ta istorychni nauky* [Scientific

notes of the National Pedagogical University. MP Dragomanova. Series: Pedagogical and historical sciences], 118, 118-125 [in Ukrainian].

14. Melentiev, O. B. (2013). *Teoriia i metodyka pozashkilnoi osvity* [Theory and methods of extracurricular education]. Uman: ALMI [in Ukrainian].

15. *Memorandum nepreryvnogo obrazovaniia Evropeiskogo Soiuzu* [A Memorandum on Lifelong Learning]. Retrieved from www.znanie.org/docs/memorandum.html [in Russian]

16. Milenin, V. M. (2013). *Innovatsiina model vykhovnoho prostoru suchasnoho pozashkilnoho navchalnoho zakladu* [Innovative model of educational space of a modern out-of-school educational institution]. Kyiv [in Ukrainian].

17. Mishchuk, L. I. (2012). Inkluzivna osvita yak umova sotsializatsii ditei-invalidiv u protsesi navchannia [Inclusive education as a condition for the socialization of children with disabilities in the learning process]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu Ukraina* [Collection of scientific works of Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University of Ukraine], 5, 139-142 [in Ukrainian].

18. Mosiakova, I. (2007). Pozashkilna osvita-osoblyvo tsinnyi typ osvity [Extracurricular education is a particularly valuable type of education]. *Dyktor shkoly, litseiu, himnazii* [Director of school, lyceum, gymnasium], 5, 38-43 [in Ukrainian].

19. *Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo dostupu osib z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy do osvithnykh posluh* [On amendments to some laws of Ukraine on access of persons with special educational needs to educational services]: Zakon Ukrainy vid 06.09.2018 r. № 2541-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19> [in Ukrainian].

20. *Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu "Osvita" ("Ukraina XXI stolittia")* [About the State national program "Education" ("Ukraine of the XXI century")]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.11.1993 r. № 896-93-p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p> [in Ukrainian].

21. *Pro zahalnu seredniu osvitu* [About general secondary education]: Zakon Ukrainy vid 13.05.1999 r. № 651-XIV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> [in Ukrainian].

22. *Pro zatverdzhennia pereliku typiv pozashkilnykh navchalnykh zakladiv i Polozhennia pro pozashkilnyi navchalnyi zaklad* [On approval of the list of types of out-of-school educational institutions and Regulations on out-of-school educational institution]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid

06.05.2001 r. № 433-2001-p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-p> [in Ukrainian].

23. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok orhanizatsii indyvidualnoi ta hrupovoi roboty v pozashkilnykh navchalnykh zakladakh* [On approval of the Regulations on the procedure for organizing individual and group work in out-of-school educational institutions]: nakaz Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.01.2009 r. № z1036-04. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1036-04> [in Ukrainian].

24. *Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini* [On local self-government in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 r. № 280/97-VR. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr> [in Ukrainian]

25. *Pro natsionalnu doktrynu rozvytku osvity* [On the national doctrine of education development]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17.04.2002 r. № 347/2002. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> [in Ukrainian].

26. *Pro Natsionalnu prohramu "Dity Ukrainy"* [About the National program "Children of Ukraine"]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18.01.1996 r. № 63/96. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/96> [in Ukrainian].

27. *Pro orhanizatsiiu inkluzyvnoho navchannia v zakladakh pozashkilnoi osvity* [On the organization of inclusive education in out-of-school education institutions]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.08.2019 r. № 779. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019> [in Ukrainian].

28. *Pro osvitu* [About education]: Zakon Ukrainy vid 23.05.1991 r. № 1060-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> [in Ukrainian].

29. *Pro osvitu* [About education]: Zakon Ukrainy vid 09.08.2019 r. № 2145-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

30. *Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti invalidiv v Ukraini* [On the basics of social protection of the disabled in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.03.1991 № 875-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> [in Ukrainian]

31. *Pro okhoronu dytynstva* [On the protection of childhood]: Zakon Ukrainy vid 09.08.2019 r. № 2402-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> [in Ukrainian]

32. *Pro pozashkilnu osvitu [About out-of-school education]:* Zakon Ukrainy vid 18.03.2018, r. № 1841-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> [in Ukrainian].

33. *Pro spryiannia sotsialnomu stanovlenniu ta rozvytku molodi v Ukraini [On promoting the social formation and development of youth in Ukraine]:* Zakon Ukrainy vid 05.02.1993. № 2998-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> [in Ukrainian]

34. *Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity "Nova ukrainska shkola" na period do 2029 roku [On approval of the Concept for the implementation of state policy in the field of reforming general secondary education "New Ukrainian School" for the period up to 2029]:* rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.12.2016 r. № 988-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> [in Ukrainian]

35. Pustovit, H. P. (2000). Deiaki aspekty metodolohii pozashkilnoi [Some aspects of extracurricular methodology]. *Shliakh osvity [The path of education]*, 2, 11-15 [in Ukrainian].

36. Pustovit, H. P. (2003). Pozashkilna osvita: sutnist, meta, perspektyvy [Extracurricular education: essence, purpose, prospects]. *Ridna shkola [Native school]*, 2, 14-18 [in Ukrainian].

37. Pustovit, H. P. (2009). Teoretychni zasady pozashkilnoi osvity i vykhovannia: idei ta poshuky [Theoretical principles of extracurricular education and upbringing: ideas and research]. *Ridna shkola [Native school]*, 2-3, 9-14 [in Ukrainian].

38. *Salamanska deklaratsiia ta ramky dii shchodo osvity osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Salamanca Declaration and Framework for Action on the Education of Persons with Special Educational Needs]*. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94 [in Ukrainian].

39. Sushchenko, T. I. (1996). Faktory pozashkilnoho vykhovannia [Factors of out-of-school education]. *Pochatkova shkola [Elementary School]*, 2, 43-45 [in Ukrainian].

Ilchenko Olena

*Doctor of Pedagogy, associate professor,
Head of the Department of General Pedagogy and Andragogy,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
2, Ostrogradskoho, avenue, Poltava, Ukraine*

Email: Ilchenko.olena@gmail.com

ORCID: <https://orsid.org/0000-0003-4869-274>

Kobobel Alla

post-graduate student

*Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
2, Ostrogradskoho, avenue, Poltava, Ukraine*

Email: allakobobel@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1247-9253>

Educational and legal aspects of activities of out-of-school educational institutions

Abstract article. The article deals with the historical process of formation of educational and legal support for the activities of out-of-school educational institutions during the independence of Ukraine. On the basis of the formulated socio-cultural, cognitive and educational and legal criteria of the intensity of qualitative changes in the legislative and legal support of educational activities of out-of-school educational institutions, 3 main stages of this period were identified. The first stage (1991-1999) was characterized as a transition from the old Soviet to the new Ukrainian system of out-of-school educational institutions. It was noted that during this period the foundations of the legislation were formed, the international experience of providing the development of extracurricular education was attracted, the results of scientific researches of foreign scientists were worked out, scientific researches were conducted by domestic scientists. Instead, the second stage (2000-2009) was marked by the active development of the regulatory and legal support of the out-of-school education system. It was emphasized that

the adoption of the Law on Extracurricular Education, which regulates state policy in the field of extracurricular education, was of great importance. The dynamics of quantitative indicators and tendencies of development of out-of-school educational institutions, directions of scientific researches of problems of out-of-school education by Ukrainian scientists are characterized. The beginning of the process of forming legislation on children with special needs is highlighted. It is emphasized that in the third stage (2010-2019), the principles of inclusive education were adopted, legal support was provided for the quality education of all children without exception. It is emphasized that for the period 1991-2019 there was intensive development and modernization of the legal support of the out-of-school education system, and the model of inclusive education of children with special educational needs in out-of-school educational institutions was involved.

Keywords: out-of-school educational institutions, regulatory and legal support, inclusive education, the person with special educational needs.

27 травня 2020